

אלה מועדי: תשעה באב

קינות השואה

הרבה פרופ' דליה מרקס

אורי צבי גרינברג, רחובות הנהר (שוקן, 1978), עמ' רז

מתר לבכות ולקרע, אך הבכי והקרע לשוא –
אם לא יהפך זה הבכי לראם הברזל בקרניו

מתוך: אורי גבאי, "קינה שומרית בת 4000 שנה", המוסך – מוסף לספרות 9 (2019)

אללי, אמר נא אויזה לעירי, אף איש אויב הוא המדבר עמה עתה
אמר נא אויזה לביתי, אף איש אויב הוא המדבר עמו עתה
אמר נא אויזה לדבירי, אף איש אויב הוא המדבר עמו עתה
אמר נא אויזה לאוצרי, אף איש אויב הוא המדבר עמו עתה
אמר נא אויזה לאישי, אף איש אויב הוא המדבר עמו עתה
אמר נא אויזה לבני, אף איש אויב הוא המדבר עמו עתה

משנה, מועד קטן ג, ט

קינה, שאחת מדברת וכלן עונות אחריה, שנאמר: "ולמדנה כנתיכם נהי, ואשה רעותה קינה"
(ירמיה ט).

אבל לעתיד לבא, הוא אומר: "בלע המות לנצח, ומחה ה' אלהים דמעה מעל כל פנים וגו'"
(ישעיהו כה).

בבלי, תענית ל ע"א

תנו רבנן: כל מצות הנוהגות באבל – נוהגות בתשעה באב; אסור באכילה ובשתיה, ובסיכה, ובנעילת הסנדל, ובתשמיש המטה.
ואסור לקרות בתורה בנביאים ובכתובים, ולשנות במשנה בתלמוד ובמדרש ובהלכות ובאגדות.
אבל קורא הוא במקום שאינו רגיל לקרות, ושונה במקום שאינו רגיל לשנות, וקורא בקינות באיוב, ובדברים הרעים שפירמיה.

מסכת סופרים יח, ד

בט' באב [...] יש שקורין ספר קינות בערב יש מאחרין עד הבקר לאחר קריאת תורה שלאחר קריאת תורה עומד וראשו מתפלש באפר ובגדיו מפולשין וקורא בבכיה וביללה.

ר' משה בן מכיה, סדר היום, תשעה באב

כיצד יעשה אחר שאכל סעודה המפסקת בקרקע כאבל יחלוץ מנעליו ויקבל עליו תעניתו ואבלותו וילך לב"ה וישב במקום האבלים או ישנה ממקומו למקום פחות ובזוי יותר מן הא' וישב דומם קורא בספר קינות או בדברים המעוררים יגון ואנחה מאיזה ספר שיהיה עד שיורידו עיניו דמעות ויתחיל לבכות על חורבן הבית ועל שרפי התורה וההיכל ועל משוש העיר ויפיה איך היה לשמה ושממה כל העובר עליה ישום ויניע ראשו ואו' הזאת העיר שיאמרו כלילת יופי ועל הריגת כמה חכמים וחסידיים בתוכה וכמה תינוקות של בית רבן וכמה עוברות ומניקות עם יונקי שדים וכל היודע ליליל ייליל היודע לומר קינות יקונן בין כתובות על ספר בין מאליו כפי חכמתו אשר נתן אלהים בקרבו ומצוה היא על כל אדם לחבר קינים והגה והי ולומר אותם ביום המר הזה וצדקה יחשב לו ונקרא מאבלי ירושלים ומקדושיה ומי שאינו בר הכי לחבר יעסוק במה שחברו אחרים.

הרב יוסף דוב הלוי סולוביצ'יק, בכה תבכה בלילה: על הקינות לתשעה באב (ידיעות ספרים, 2020),

עמ' 131-132.

בתשעה באב אנו צמים ומתאבלים על כל הטרגדיות ועל כל האסונות של ההיסטוריה היהודית לדורותינו! ביום זה אנו מתאבלים לא רק על האסונות שאירעו בו, אלא על כל גלות, על כל טרגדיה, על כל אסון שאירע לעם ישראל במשך הדורות [...].

כל החורבנות – חורבן אחד הם. אדום, הוא רומא, היה אחראי לחורבן בית שני. ברם לא רק לחורבן זה. אדום – או רומא או הכנסייה – היה אחראי לרוב רדיפות היהודים באירופה של ימי הביניים. בסופו של דבר, אין הבדל בין גלות בבל, גלות רומא, גלות גרמניה, גלות צרפת וגלות ספרד. כולן באופן יסודי גלות אחת [...].

מטרת הפייטנים בקינות אינה הקפדה על הדיוק ההיסטורי אלא מתן פרספקטיבה רוחנית. לכן המחפש כרונולוגיה מדויקת לא ימצאנה [...]. [מטרתם לבטא] מציאות בסיסית אחת אשר אנו זוכרים בתשעה באב והיא סבלנו כיהודים; יהיו זמנו, מקומו, ומחוללו אשר יהיו.

אש תוקד בקרבי (מיוחס לאברהם אבן עזרא)

אש תוקד בקרבי, בהעלותי על לבי
 קינים אעירה, למען אזכרה
 צאתי ממצרים
 צאתי מירושלים

אז ישיר משה שיר לא ינשה
 ויקונן ירמיה, ונהה נהי נהיה
 בצאתי ממצרים
 בצאתי מירושלים

ביתי התכונן, ושכן הענן
 וחסמת אל שכנה עלי כעננה
 בצאתי ממצרים
 בצאתי מירושלים

גלי ים המג, וכחומה קמו
 זדונים שטפו, ועל ראשי צפו
 בצאתי ממצרים
 בצאתי מירושלים

דגן משמים, וצור יזוב מים
 לענה ותמרורים, ומים המרים
 השכם והערב, סביבות הר חורב
 קרוא אלי אבל, על נהרות ככל
 בצאתי ממצרים
 בצאתי מירושלים
 בצאתי ממצרים
 בצאתי מירושלים

[...]

רנה וישועה, וחסוצרות תרועה
 זעקת עולל, עם נאקת חלל
 בצאתי ממצרים
 בצאתי מירושלים

שלחן ומגורה, וכליל וקטורה
 ואליל ותועבה, ופסל מצבה
 בצאתי ממצרים
 בצאתי מירושלים

נוסח ספרד ועדות המזרח

תורה ותעודה וסדר העבודה
 וחסרון התלמיד ובטול התמיד
 בצאתי ממצרים
 בצאתי מירושלים

אל אלוהי הצבאות יראנו נפלאות
 וישיב שכינתו אל ציון ועבודתו
 בצאתי ממצרים
 לתוך ירושלים

נוסח אשכנז

תורה ותעודה, וכלי התמדה
 ששון ושמחה, ונס יגון ואנחה
 בצאתי ממצרים
 בשובי לירושלים

**מצוטט מתוך: אלמוג בהר, "ציון כמקום שבו מתפרקים החיים היהודיים",
הארץ (14 באוגוסט 2014)**

אש תוקד בקרב, בהעלותי על לבבי,
נפשי תהימה, ותשתומם כמה,
בהיותי בתימנה.
בבואי ציונה.

יהודים לסגולה ולשם ולתהלה,
שולמית מכל סיג, גבולים תשיג,
בהיותי בתימנה.
בבואי ציונה.

לאל נורא ואיום, תפילה בכל יום,
ולמלאכתם שוקדים, ולא לאל עובדים,
מדי יום ולילה, עתים לתורה,
רק תורת הגוף, עלִי הכל תצוף,
בהיותי בתימנה.
בבואי ציונה.

[...]

מאין סוף לספור, כמה יש עלִי מחסור,
חי וקיים ישיבנו, ובצדק ינחנו
כמאז בתימנה.
כקדם בציונה.

אלי ציון ועריה (מחבר לא ידוע)

אֵלֵי צִיּוֹן וְעָרֶיהָ, כְּמוֹ אִשָּׁה בְּצִירֶיהָ,
וְכִבְתוּלָה חֲגוּרַת שֶׁקֶ, עַל בְּעַל נְעוּרֶיהָ.

עָלֵי אַרְמוֹן אֲשֶׁר גִּטַּשׁ, בְּאַשְׁמַת צֶאן עֲדָרֶיהָ,
וְעַל בֵּיאת מְחַרְפֵי אֵל, בְּתוֹךְ מְקוֹדֵשׁ חֲדָרֶיהָ.

עָלֵי גְלוֹת מְשַׁרְתֵי אֵל, נְעִימֵי שִׁיר זְמֶרֶהָ,
וְעַל דָּמָם אֲשֶׁר שִׁפְךָ כְּמוֹ מִימֵי יְאוּרֶיהָ.

עָלֵי הַגִּיּוֹן מְחוּלָּהָ, אֲשֶׁר דָּמָם בְּעָרֶיהָ,
וְעַל וְעַד אֲשֶׁר שָׁמַם וּבִטּוֹל סִנְהֶדְרֶיהָ.

מתוך: הרב ישראל רוזן, "קינות שואה בתשעה באב", צהה, ז, עמ' 154-155.

אני איני מסוגל לומר קינות; הן אינן מדברות אלי לאחר השואה האיומה באירופה! אי אפשר לבכות את הרוגי מגנצא, וורמיזא ואשפירא ולזנוח-לשכוח את קול דמי אחינו הזועקים אלינו מאושביץ, ממידנק ומטרבלינקה. הנהגתי לעצמי לקרוא בספרי השואה ובמאספי זכרונות לקהלות שחרבו, ואלו הן הקינות השוברות את לבי.

מתוך: הרב ישראל רוזן, "קינות שואה בתשעה באב", צהה, ז, עמ' 157-158.

איככה נאלמנו? איככה נחשה? איככה נוכל לתת מחסום לפינו וללבנו? איה מקונן? איה סופד? איה נושא נהי? מה אירע לנו, שארית הפליטה, כי שכחנו חלילה את חללינו, את קדושינו? כרתו איברים ממנו, ראשי איברים ומרבית גופנו, ואנו – איננו צועקים, איננו מקוננים, איננו מרעישים עולמות, שבנו והיינו כאילו לא היה דבר פורענויות רבות ניתכו עלינו [...] אך פורענות כזו, שכול כזה, אשר דורנו הוכה בהם, לא היתה כזאת בישראל. למיום ברוא א-להים שמים וארץ לא נשמע כדבר הזה.

יהודה שורץ, ספר קינות על קדושי השואה זכור ח תשמ"ז עמ' 172-175

במשך הדורות בשנות הגלות הנציחו המנהיגים הרוחניים את החורבנות והפרעות נגד היהודים על ידי ימי צום ואמירת סליחות וקינות [...] לאחר כל חורבן שהתרחש שקדו חכמי לב ישראל להנציח את המאורע, חוברו סליחות וקינות מרגשות ומרטיטות [...] שונה וחריג הוא דורנו – דור השואה. בדורנו לא ניתן כל ביטוי מוחשי והזדהות עם קדושי השואה אף שהטרגדיה היתה גדולה יותר מכל אלה שהזכרנו לעיל. [...] עדין לא נשמעה הקינה המרה וועקת השבר שתביע את מלוא עומק הטראגדיה [...] היה רצוי להשלים חיסרון זה במהירות האפשרית ביותר, עוד בחייהם של אנשי דור השואה.

מתוך: מרדכי מאיר, "זכור הנאקות ורעש הצעקות: קינות לתשעה באב לזכר השואה", אורחות, תשס"ה, עמ' 25-26.

דוקא משום שהיקף האסון הוא כה איום ונורא, ששה מליון יהודים – ובתוכם למעלה ממליון ילדים רכים ועוללים – שניספו בכל מיני מיתות משונות ואכזריות, דבר שלא נשמע כמותו מיום שנברא האדם בצלם, דוקא בגין נוראיות הטרגדיה אין בנמצא שום מלה מתאימה אשר תוכל להביע את עומק הכאב הצורב בלבב פנימה. דלה מידי היא השפה האנושית מכדי לבטא נכונה את מלוא האכזריות הלא-טבעית שהוכיחה המפלצת בצורת אדם, או לתאר את גודל האבידה של חיי דור שלם והווי יחיד במינו, שנכחד מעל פני האדמה. לבו ומוחו של האדם אינם מסוגלים לתפוס מה התרחש כאן [...] רק הדומיה האילמת כדבר שנאמר "וידום אהרן", היא המבטאת את מחץ ליבנו הרבה יותר מכל שאר הביטויים, שאינם הולמים ואינם מהווים את הביטוי הנכון בכגון דא.

מתוך: מרדכי מאיר, "זכור הנאקות ורעש הצעקות": קינות לתשעה באב לזכר השואה, אורחות, תשס"ה, עמ' 28.

שהנשמות של הדורות הראשונים היו נשמות כלליות שכל אחת מהן כללה כמה וכמה שאם היו נשארים בחיים הרי לכל אחד נשמות פרטיות וגם בחשבון הגשמי מובן ואחד היו כמה וכמה ילדים שלכל אחד מהם כמה וכמה עד ל"האהד יהיה לרובה" נמצא שמבחינה זו גדולה עוצמת החורבן שבדורות הראשונים.

Rabbi Joseph B. Soloveitchik, The Lord Is Righteous In All His Ways, New York, 2006, 291

ששת מליוני היהודים ראויים כמובן להיות מוזכרים בתשעה באב. אבל אנחנו עושים זאת במסגרת הקינות שאנחנו ממילא אומרים ביום הזה. במקום וילנא, אנחנו מזכירים את וורמס או מיינץ. אין זה משנה, מפני שהמראות המתוארים ודברי הייאוש, האבל והצער אינם שונים.

אלי אלי נפשי בכי (יהודה לייב ביאלר, וארשה 1945)

אֵלֵי, אֵלֵי נַפְשִׁי בְּכִי וְיַעֲקִי בֵּת יִשְׂרָאֵל
מִסֶּפֶד שְׂאִי וְהִתְיַפְחִי אֲכֹלָה הָאֵשׁ בְּיִשְׂרָאֵל

עַל טֶבַח עַם אֲשֶׁר הוּכַן יִסּוּרֵי שְׂכוֹל אֲשֶׁדוֹת דָּמִים
זָקֵן גַּם טַף לֹא רוּחָם עַל עֲקֵדָה קָרְבָּן תָּמִים

עַל עוֹלָלִים גְּמוּלֵי חֶלֶב הַמְרוּטָשִׁים לְפִי צוּרִים
וְעַל דָּמָם אֲשֶׁר זָב בְּרֹאשׁ חוּצוֹת לְעֵין הוֹרִים

עַל הַקְּהֵלוֹת הַשׁוֹמְמוֹת וְעַל חוֹרְבָן מִקְדָּשֵׁי אֵל
יְקוּדֵי לֶהֱב שְׁלֵהֲבוֹת עָרֵי פָאָר בְּיִשְׂרָאֵל

עַלֵי דוֹרוֹת אֲשֶׁר נִגְדְּעוּ דָּמֵי אָבוֹת עַל דָּמֵי בָּנִים
בְּגִיא אוֹשְׁבִיץ תִּמּוּ גָּעוּ עַלֵי מוֹקְדוֹת הַכְּבָשָׁנִים

איך על אחי (הרב חיים סבתו)

איך על אחי נגזר דין ונחתם
 בחותם של טיט וחותם של דם
 קם גוי עליהם להמם לאבדם
 כמו גויות נסחבו מבייתם
 העל דמם תכפר אדמתם

כמו גויות נסחבו מבייתם
 העל דמם תכפר אדמתם
 [...]

נדחפו נכהלו תוף קרונות בהמתם
 עם ילדיהם נפוחים וקול בכיתם
 לא קרע רקיעים רק קרע לבותם

לא חמל עליהם איש בצאתם
 העל דמם תכפר אדמתם

לא חמל עליהם איש בצאתם
 העל דמם תכפר אדמתם

נאספו כדגי ים והוכלו כשה תם
 אי מדור בשמים נחתמה גזרתם
 ומה סוד עקדתם ודתם
 אי אותותם וניחוח עבודתם

העל דמם תכפר אדמתם
 העל דמם תכפר אדמתם

מדרש יונתי (מאיר אריאל)

שאלו על לב ירושלים
 שאלוה לשלומה -
 אבנים בלב ירושלים
 כיכר השוק הומה.

בשקרים ועוול מתעטפת
 לרגל מלאכת החומה
 אך מבעד לצעיף נשקפת
 עירנו עירומה.

[...]

אל תעוררו ואל תעירו
 שנאה שלא תחפץ.

רק תצא אותה כבר לא יחזירו
 לא רב לא שר לא שץ.

מישהו עוד יתעורר עלינו
 כמקיץ מחלומו:
 נימחה אנחנו ושללינו
 נשקע בתהומו.

לו רק הראיני את מראיך,
 השמיעני קולך.
 אמת וצדק בשעריך,
 - זה נאוה מראך!
 - זה ערב קולך!
 - חן בעיני דודך!

הרב גדי רביב, סידור תפילת האדם (כנרת זמורה ביתן, 2020), 394

גִּדְלִי וְקִדְשִׁי
בְּמִדְרָכוֹתֶיךָ וּבְשִׁמְיֶיךָ
בְּעוֹלָמְךָ שֶׁנִּבְרָא לְכְבוֹדֶךָ
וּבְחַיֶּיךָ.
יִגְלוּ חוֹמוֹתֶיךָ מֵעֵינַיֶיךָ
שְׂאֵי לְשִׁלּוֹם פְּנֵיךָ
וְדַעֲי רַק שִׁיר אֶחָד
חַיִּים.

מתוך "ציון הלא תשאליו" (רבי יהודה הלוי)

אֲשֶׁרִי מִחֶכֶה וַיִּגִּיעַ וַיִּרְאֶה עֲלוֹת אוֹרֶךָ וַיִּבְקָעוּ עָלָיו שְׁחָרֶיךָ,
לְרֹאוֹת בְּטוֹבֵת בְּחִירֶיךָ וְלַעֲלוֹ בְּשִׁמְחָתֶךָ בְּשׁוֹבֶכְךָ אֵלַי קְדַמַּת נְעוּרֶיךָ.